

'N VERGELYKING VAN DIE STRUKTUUR VAN DIE BUIE- BYBELSE STAATSVERDRAE — MET BESONDERE AANDAG AAN DIE SEFIRE-VERDRAE — MET DIE STRUKTUUR VAN DEUTERONOMIUM¹

Dr. H. C. van Rooy

1. Inleiding

Hierdie studie handel oor die moontlike verband tussen die struktuur van die buite-Bybelse staatsverdrae en die struktuur van die verbond in die Ou Testament. Oor hierdie saak bestaan daar geen eenstemmigheid nie² en hierdie stand van sake was die stimulus vir die ondersoek om daardeur selfstandig die hele saak in oënskou te neem en so tot 'n eie standpunt te kom.

Die verdrag waaraan aandag gegee is, is die Hetitiese en Assiriese verdrae uit die tweede en eerste millenium v.C. asook die Aramese Sefire-verdrae. Uit die Ou Testament is die boek Deuteronomium gekies om so die vergelyking aan iets spesifiek in die Ou Testament te verbind. Deuteronomium is om twee redes gekies. Eerstens kan dit nie ontken word dat die boek wel met die verbond te doen het nie.³ Tweedens is daar 'n groot mate van ooreenkoms tussen die periode waarin die boek ontstaan het en die periode waarin die staatsverdrae opgestel is.⁴ Uit die boek self is dit duidelik dat die oorsprong van die boek aan Moses verbind is en die tyd waarin Moses geleef het, val binne die tydperk van die Hetitiese verdrae — die tweede helfte van die tweede millennium v.C. Baie moderne geleerdes meen egter dat die boek sy laaste uitgawe beleef het in die sewende eeu v.C.,⁵ die eeu waaruit die laaste van die Assiriese verdrae dateer.

Die datering van Deuteronomium het dus 'n belangrike rol gespeel by die keuse van die boek vir vergelykingsdoeleindes. Alhoewel die ondersoek ook gegewens na vore bring wat van belang is vir die datering, is dit egter nie die doel van die ondersoek nie.

Die metode waarop die ondersoek gebaseer is, is die van die struktuuranalise van die verskillende dokumente. Hiervoor is die dokumente self as uitgangspunt geneem en die gegewens in die dokumente self is gebruik om die struktuur daarvan te bepaal. Dit geld ook van Deuteronomium en daar is sorgvuldig daarop gelet om nie een of ander struktuur op die boek af te dwing nie. Van die begin af is daar ruimte daarvoor gelaat dat die ondersoek op 'n negatiewe resultaat mag uitloop.

By die struktuuranalise is daar nie net gelet op die elemente in die dokumente en hulle rangskikking nie, maar ook op die wyse waarop die elemente geformuleer is. Dwaarsdeur is die strukturele vergelykings gebaseer op verskille en ooreenkomste ten opsigte van aldie die sake.⁶

2. Die Hetitiese verdrae

Die werk van Korošec⁷ bied steeds die beste wegspringplek vir enige

bespreking van die struktuur van die buite-Bybelse staatsverdrae. Hy het die Hetitiese verdrae grondig ondersoek en meen dat die Hetitiese verdragstruktuur uit ses elemente bestaan in 'n vaste volgorde: Inleiding, historiese proloog, verdragsbepalings, dokumentklausule, godelys en seëninge en vloekke. Hierdie indeling van Korošec kan onderskryf word met slegs die enkele kwalifikasie dat die dokumentklausule soms uitgelaat is, alhoewel dit 'n vaste posisie het in die verdrae waarin dit wel voorkom.

McCarthy⁸ meen egter dat daar dikwels van hierdie struktuur afgewyk is en dat die historiese proloog nie 'n essensiële element van die struktuur van die Hetitiese vasalverdrae was nie. Dit is wel nodig om aan hierdie twee sake aandag te gee omdat dit van groot belang is vir twee van die drie sake waarop die strukturele vergelykings gebaseer is, nl. die elemente van die struktuur en die volgorde van die elemente. Soos later sal blyk, is die vaste verdragstruktuur van die Hetitiese verdrae en die voorkoms van die historiese proloog in hierdie struktuur twee van die belangrike sake wat die verdrae van die tweede en eerste millennium van mekaar onderskei.

McCarthy baseer sy standpunt dat daar maklik afgewyk kan word van die basiese struktuur wat Korošec onderskei het op die afwykende strukture van drie Hetitiese verdrae. Dit is nl. die verdrag tussen Muršili II en Talmišaruma, die verdrag met Ulmi-Tešup en die Suppiluliuma-Ḫuqqana-verdrag.⁹ Eersgenoemde twee verdrae is egter abnormale gevalle. Die eerste verdrag is 'n diplikaat van 'n vorige verdragstekes wat verlore gegaan het en in die tweede geval word daar sekere wysigings aangebring aan 'n vorige verdrag. Die afwykings van die normale struktuur is hieraan te wyte. Die derde afwykende verdrag, die Suppiluliuma-Ḫuqqana-verdrag is die oudste van die vasalverdrae wat aan McCarthy bekend was en die normale verdrae na dié een vertoon almal dieselfde basiese struktuur.

Wat die historiese proloog betref, blyk dit dat al die verdrae in ses van die agt groepe waarin die Hetitiese vasalverdrae verdeel kan word, wel historiese proloë het sover vasgestel kan word. Die enigste vasalverdrae¹⁰ waarin die historiese proloog ontbreek, is die Arnuwanda II — Piyaššili-verdrag, die Išmeriga-verdrag en die verdrag met Ulmi-Tesup. Laasgenoemde is een van die abnormale gevalle en die abnormale kan nie gebruik word om iets rakende die normale te probeer bewys nie.

Die Išmeriga-verdrag is weer die oudste van die vasalverdrae — dit het eers na die publikasie van McCarthy en Korošec se werke aan die lig gekom¹¹ — en hierdie afwyking is dus 'n verdere aanduiding dat die verdrae tot en met die Ḫuqqana-verdrag geen vaste basiese struktuur gehad het nie. Al die normale verdrae na die Ḫuqqana-verdrag het wel historiese proloë direk na die inleiding met die uitsondering van die Arnuwanda II — Piyaššili-verdrag¹² en dit moet daarom behou word as een van die elemente van die klassieke struktuur van die Hetitiese vasalverdrae.

Vervolgens word daar gelet op die wyse waarop die verskillende elemente in hierdie struktuur geformuleer word. In die inleiding

word normaalweg net die naam en titels van die Hetitiese grootkoning aangetref en nie ook dié van die vasal nie. Die historiese proloog dien die doel om die gesag van die grootkoning oor sy vasal histories te motiveer. Die grootkoning se gesag is nie maar net iets wat op die vasal afgedwing word nie. Normaalweg het die grootkoning op een of ander wyse 'n guns aan die vasal bewys en dit voer die vasal tot dankbare gehoorsaamheid.

Die normale wyse waarop die verdragsbepalings geformuleer is, is die kasuïstiese wyse. Daar is egter ook talle voorbeelde van apodiktiese bepalinge. Hierdie soort bepalinge kom veral voor in daardie verdrae waar daar 'n intieme verband tussen die vasal en die grootkoning was.

Die bewaringsklousule rakende die verdragstekes kom nie in al die verdrae voor nie maar waar dit wel voorkom, het dit 'n vaste posisie direk na die verdragsbepalings. Gewoonlik het dit te doen gehad met die bewaring en periodieke openbare voorlesing van die tekste.

In die godelys is die gode van sowel die grootkoning as die vasal aangeroop. Die seën- en vloekformule bestaan gewoonlik uit bloot 'n kort formule dat verdragsonderhouding deur die gode gesien sal word maar dat iemand wat die verdrag verbreek, deur die gode vervloek sal word.

3. Die Assiriese verdrae

Hier is daar vier verdrae of groepe verdrae waaraan daar aandag gegee moet word: Šamši-Adad V — Marduk-zakir-šumi, Aššurnirari V — Matiël van Bit-Agusi, Esarhaddon — Baal van Tirus en die vasalverdrae van Esarhaddon. Die verdrae dateer almal uit die eerste helfte van die eerste millennium v. C.

Hierdie verdrae ken nie die historiese proloog en die seëninge van die Hetitiese verdrae nie. Hulle bestaan uit die volgende elemente: Inleiding, bepalinge, godelys, vloekformule en soms 'n bewaringsklousule.

Verder bestaan daar nie 'n vaste struktuurskema by hierdie verdrae nie. Daar kan drie verskillende skemas onderskei word in die vier (groepe) verdrae.

In die inleidings van hierdie verdrae word die name van sowel die grootkoning as die vasal vermeld. Die verdragsbepalings word slegs kasuïsties geformuleer en daar is geen voorbeelde van apodiktiese bepalinge nie. Daar word egter van verskillende soorte kasuïstiese formuleringe gebruik gemaak en soms word vloeke aan die bepalinge gekoppel. Hierdie vloeke sal dan enige persoon tref wat die besondere bepaling verbreek. 'n Bewaringsklousule rakende die verdragstekes word slegs in die vasalverdrae van Esarhaddon aangetref. Dit volg daar — net soos in die Hetitiese verdrae — direk op die verdragsbepalings maar handel net oor die bewaring van die verdragstekes en nie ook oor die voorlesing daarvan soos in die Hetitiese verdrae nie. Wat die godelys betref, is daar geen eenvormigheid by hierdie verdrae nie. In sommige van die verdrae word die gode van albei partye by die verdrag betref en in andere

slegs die gode van die grootkoning. 'n Besondere kenmerk van hierdie verdrae is die klem wat daar op die vloekformule geplaas word. Die vloeke word breed uitgewerk en 'n hele aantal formule-ringswyses word aangetref tesame met die tendens om spesifieke gode by afsonderlike vloeke te betrek. Hierdie tendens word in 'n mindere of meerdere mate by al die Assiriese verdrae aangetref.

4. Die Sefire-verdrae

Aan die Sefire-verdrae, wat uit die helfte van die 8e eeu v.C. dateer, word daar in die proefskrif baie aandag gegee en wel om twee redes. Die eerste is dat die belangstelling in die verhouding tussen die staatsverdrae en die verbond in die Ou Testament geprikkel is deur die bestudering van hierdie verdrae. Tweedens is daar nog geen bevredigende struktuuranalise van hierdie verdrae gemaak wat rekening hou met al die gegewens wat beskikbaar is nie en wat al die gegewens oor die struktuur van die verdrae bevredigend verklaar nie. In die proefskrif word daar ook 'n volledige vertaling van die drie verdrae gebied.

Nie een van die drie monumente waarop die Sefire-verdrae vasgelê is, het in sy geheel behoue gebly nie. Dit is egter moontlik om 'n struktuuranalise van die drie verdrae te maak op grond van die gegewens wat behoue gebly het. Van I Sefire het die sye aan die voorkant (A), agterkant (B) en regterkant (C) van die monument behoue gebly terwyl die linkerkant (D) heeltemal beskadig is. II Sefire is in 'n baie swakker toestand as I Sefire. Hierdie twee monumente het waarskynlik oorspronklik dieselfde afmetings gehad. Die regterkantse sy (D) van II Sefire het heeltemal verlore gegaan en die ander drie sye — voorkant (A), agterkant (B) en linkerkant (C) — is baie beskadig maar tog het daar genoeg van die teks behoue gebly sodat 'n mens wel 'n idee kan kry wat daarop gestaan het. III Sefire bestaan uit die agterkant van 'n plat monument wat op die twee vlakke beskryf was. Die inskripsie op die voorkant het egter heeltemal verlore gegaan.

Sowel I Sefire A (die voorkant) as I Sefire B (die agterkant) begin met 'n inleiding tot die verdrag. Sommige geleerdes meen dus dat I Sefire B die voorkant van die monument is en IA die agterkant.¹³ Die inleiding boaan IB begin egter in die middel van 'n sin en die gedeelte wat aan die begin van die sin weggeval het, is so kort dat dit nie 'n volle reël op sy IB sou beslaan het nie. Die maklikste oplossing is dat die gedeelte op die verlore sy ID gestaan het en dan kan IB nie die voorkant van die monument wees nie en is die inleiding daarop net 'n afsonderlike inleiding tot die verdragsbepaling. IA se inleiding begin aan die begin van 'n sin en boonop nog 'n entjie van die bokant van die monument af na onder toe. Die laaste reël van sy IA eindig in die middel van 'n sin wat dan ook op die verlore ID voortgesit moes gewees het. IC — 'n gedeelte deur Matiël opgestel, terwyl die ander sye deur Bargaya, die grootkoning opgestel is — is duidelik 'n aanhangsel tot die verdrag sodat die volgorde van die sye ADBC moes gewees het. (D is die sy wat verlore gegaan het.)

Wat II Sefire betref, stem IIA en B tot so 'n mate met IA en B ooreen, dat IIA die voorkant en IIB die agterkant van daardie monument moes gewees het. IIC is egter die linkerkantse sy en stem dus wat posisie betref, ooreen met ID. IIC is deel van die verdragstekse, terwyl IC 'n aanhangsel is. IID het verlore gegaan en stem in posisie met IC ooreen. Die volgorde van die sye van II Sefire is dus ACBD.

IA bevat 'n inleiding tot die verdrag, 'n godelys en vloeke, IB verdragsbepalings en IC 'n aanhangsel tot die verdragstekse. Dit het te doen met die bewaring van die verdragstekse. IIA en B is baie beskadig, maar daar het genoeg van die inhoud van die twee sye oorgebly om duidelik te maak dat hulle inhoudelik met IA en B ooreenstem. IIC is in 'n baie beter toestand en bevat 'n bewaringsklousule rakende die verdragstekse wat 'n deel van die verdrag vorm.

Indien al hierdie elemente volgens die vasgestelde volgorde georden word, lyk die struktuur van I en II Sefire soos volg: Inleiding, godelys, vloekformule, bewaringsklousule en verdragsbepalings. IC is dan 'n aanhangsel by die verdrag wat daaruit blyk dat in die verdrag self Bargaya die grootkoning, aan die woord is en in die aanhangsel Matiël, die vasal. Iets soortgelyks mag dalk op die beskadigde IID gestaan het maar dit is bloot spekulasie.

Volgens hierdie skema was die verdragsbepalings die laaste element van die verdragstruktuur. Dit word bevestig deur die gegewens van III Sefire. Van daardie verdrag het slegs die verdragsbepalings behoue gebly. Dit is egter duidelik dat die sy wat behoue gebly het, die agterkantse sy van 'n plat monument was. Dit blyk daaruit dat die eerste reël van III Sefire in die middel van 'n sin begin terwyl daar niks bokant die reël verlore gegaan het nie. Die verdragsbepalings van III Sefire is meer talryk as die van I Sefire sodat daar op die voorkant van die monument genoeg ruimte moes gewees het vir die ander verdrags-elemente. III Sefire bevestig dus dat die verdragsbepalings die laaste element van die struktuur van die Sefire-verdrae is.

In die inleiding tot hierdie verdrae word die name van beide partye wat daarby betrokke is, vermeld. Die bepaling is kasuïsties geformuleer met slegs een enkele voorbeeld van 'n apodiktiese bepaling. Die gode van beide partye word in die godelys vermeld. Die bewaringsklousule handel net oor die bewaring van die verdragstekse en nie ook oor die periodieke voorlesing daarvan nie. Die vloekformule is baie omvattend en stem ooreen met die van die ander verdrae uit die eerste millennium v.C. 'n Vergelyking van die elemente van die Sefire-verdrae, hulle volgorde en formulering met die van die ander verdrae uit die eerste millennium, toon sulke groot ooreenkomste dat dit duidelik is dat die Sefireverdrae saam met die Assiriese verdrae 'n enkele groep vorm.

5. Samevattende strukturele vergelyking van die verdrae uit die tweede en eerste millennium v.C.

'n Vergelyking van die elemente van die twee groepe, die volgorde van die elemente en hulle formulering toon onteenseglik dat die

twee groepe duidelik van mekaar onderskei moet word in die een genre: vasalverdrae.

Ten opsigte van die elemente, ontbreek die historiese proloog en seëninge — naas vloeke — van die Hetitiese verdrae in die verdrae van die eerste millennium. McCarthy is van mening dat die twee groepe 'n basiese eenheid vorm omdat die essensiële elemente — inleiding, bepalinge, godelys en vloeke — in albei die groepe voorkom.¹⁴ Die voorkoms van die essensiële elemente dui slegs op die eenheid t.o.v. genre en nie noodwendig op 'n eenheid t.o.v. struktuur nie. Strukturele eenheid raak ook die nie-essensiële elemente — soos die historiese proloog en die seëninge — en die volgorde en formulering van die elemente.

Die Hetitiese vasalverdrae het 'n vaste volgorde vir die elemente van die verdragstruktuur,¹⁵ terwyl so 'n vaste volgorde glad nie by die verdrae uit die eerste millennium aanwesig is nie. Die vyf (groepe) verdrae uit die eerste millennium vertoon vier verskillende strukture waarvan nie een ooreenkom met die vaste struktuur van die Hetitiese verdrae nie.

Wat die formulering van die elemente betref, volg die twee groepe verdrae verskillende patrone t.o.v. die inleiding en die vloekformule. In die inleidings van die Hetitiese verdrae, word slegs die naam van die Hetitiese grootkoning aangetref terwyl die inleidings van die verdrae uit die eerste millennium die name van sowel die grootkoning as die vasal bevat. In die Hetitiese verdrae bestaan die vloekformule uit 'n kort, bykans standaard, formule terwyl dit in die latere verdrae breedvoerig uitgewerk is.

In die Hetitiese verdrae word die gode van beide partye wat by 'n verdrag betrokke is, in die godelys vermeld. Dit is ook die geval in sommige van die verdrae uit die eerste millennium terwyl in andere slegs die gode van die grootkoning vermeld word. Die Hetitiese verdrae het dus hier 'n vaste gebruik terwyl dit nie die geval by die latere verdrae is nie.

In die dokumentklousule van die Hetitiese verdrae, word daar voorsiening gemaak vir die bewaring en periodieke openbare voorlesing van die verdragstek. Daarteenoor maak hierdie klousule in die latere verdrae slegs voorsiening vir die bewaring van die verdragstek.

Die Hetitiese verdrae neig tot 'n sekere eenvormigheid in die formulering van die kasuïstiese verdragbepalinge en daar is talle voorbeelde van apodiktiese bepalinge. Hierteenoor is daar geen eenvormigheid in die kasuïstiese bepalinge van die latere verdrae nie en daar is slegs 'n enkele geïsoleerde voorbeeld van 'n apodiktiese verdragbepaling.

Die enigste gevolgtrekking waartoe daar geraak kan word op grond van verskeie t.o.v. elemente, hulle volgorde en formulering, is dat hierdie twee groepe verdrae opgestel is volgens verskillende basiese strukture en dat die twee groepe dus duidelik van mekaar onderskei moet word. Wanneer dit eers vasgestel is, kan 'n mens gaan soek na moontlike ooreenkomste met die struktuur van die verbond in die Ou Testament.

6. Die struktuur van Deuteronomium¹⁶

Daar bestaan baie struktuuranalises van die boek Deuteronomium¹⁷ en dit is duidelik dat daar oor die struktuur van die boek geen algemene standpunt onder geleerdes is nie.¹⁸ Die enigste wyse waarop aan die warboel van analises en gegewens oor die struktuur van die boek ontkom kan word, is om na die boek self te gaan, daar struktuurmerkers te soek en dan die struktuuranalise te bou op die gegewens wat die boek self bied. Daarna sal daar gesien kan word of die boek in sy geheel of gedeeltelik ooreenkomste met die struktuur van die vasalverdrae vertoon.

Die belangrikste struktuurmerkers in die boek is die reeks opskrifte en slotskrifte wat dwarsdeur die boek aangetref word asook ander redaksionele gedeeltes. Veral van belang is die opskrifte in Deut. 1 : 1—5 en 4 : 44—5 : 1a en die slotopskrif in Deut. 28 : 69 (MT). Deut. 28 : 69 („Dit is die woorde van die verbond wat die HERE Moses beveel het om met die kinders van Israel te sluit in die land Moab, buiten die verbond wat Hy met hulle by Horeb gesluit het”) word beskou as ’n slotskrif vir die voorafgaande gedeelte en nie as ’n opskrif vir dit wat daarop volg nie om die volgende twee redes:

1. Die inhoud van hierdie vers pas beter by die voorafgaande gedeelte — wat die inhoud van die verbond (bepalings, vloeke ens.) bevat — as by dit wat daarop volg (Deut. 29 en 30) — ’n vermaning om die inhoud van die verbond te onderhou.
2. Elders in die Ou Testament dui die uitdrukking op die *inhoud* van die verbond — bepalinge en vloeke (bv. Jer. 11) — en dit maak dit waarskynlik dat dit hier ook die geval is.

Deut. 28 : 69 word dus beskou as ’n slotskrif en dan as ’n slotskrif van die hele gedeelte van die boek van die inleiding in Deut. 1 : 1—5. Hierop moet goed gelet word want in Deut. 4 : 44—5 : 1a word daar ook ’n opskrif aangetref. Tog is daar baie groot aansluiting tussen die eerste opskrif en die slotskrif; tot so ’n mate dat Deut. 28 : 69 beskou kan word as ’n opsomming van Deut. 1 : 1—5. Daarteenoor is al ooreenkoms tussen Deut. 28 : 69 en 4 : 44—5 : 1a die vermelding dat Moses en die kinders van Israel by die saak betrokke was.¹⁹ Deur die eerste opskrif en die slotskrif word die hele gedeelte van Deut. 1—28 tot ’n groot eenheid verbind en die tweede opskrif dui slegs op ’n belangrike onderverdeling in hierdie eenheid.

In Deut. 29—34 word daar talle redaksionele opskrifte aangetref. Dit staan teenoor die eerste gedeelte van die boek wat slegs deur ’n enkele opskrif onderbreek word. Die eerste gedeelte (1—28) vorm ’n groot eenheid maar die tweede gedeelte (29—34) bestaan uit ’n verskeidenheid van stof. Die verhouding tussen die twee groot afdelings van die boek en die onderafdelings van die afdelings onderling, kan alleen bepaal word uit die aard en die inhoud van die dele. Die inhoud van die afdelings bepaal dus die verdere analise.

Uit die inhoud van die boek word dit duidelik dat die eerste gedeelte van die boek die materie van die verbondshernuwing in die velde van Moab is. Deur die struktuurmerkers word die gedeelte in vier onderafdelings verdeel. Die eerste is die inleiding tot die gedeelte (Deut. 1 : 1—5), die tweede (Deut. 1 : 6—4 : 43) bevat 'n historiese motivering vir die verbondshernuwing. Die derde gedeelte is die kern van die verbondsgedeelte en handel oor die inhoud van die verbond (Deut. 4 : 44—28 : 68). Die gedeelte begin met 'n afsonderlike inleiding tot die gedeelte, vervolgt met die bepalinge van die verbond, bepalinge rakende die bewaring van die verbondstekes en sluit af met 'n reeks seëninge en vloeke. Die vierde afdeling is dit slotskrif van die hele eerste gedeelte van die boek in Deut. 28 : 69. Die onderafdeling wat oor die verbondsbepalinge handel, het vier kleinere afdelings, t.w. die herhaling van die vorige verbond (5 : 1b—33), algemene bepalinge oor die uniekheid en trou van God en Israel se gehoorsaamheid (6 : 1—11 : 32), die afsonderlike bepalinge (12 : 1—26 : 15) en 'n slotvermaning (26 : 16—19).

Die tweede gedeelte van die boek (Deut. 29—34) het ook met die verbond te doen maar bevat nie die inhoud van die verbond nie. Daarin word vermanings aangetref om die verbond te onderhou, asook die geskiedenis van die afskeid en dood van Moses, die menslike verbondsmiddelaar.

Die inhoud van die boek bevestig dus die struktuur soos aangedui deur die struktuurmerkers. Deut. 1 : 1—28 : 69 bevat die inhoud van die verbond en vorm dus 'n eenheid. Die tweede gedeelte (Deut. 29—34) het wel met die verbond te doen maar bevat nie die inhoud van die verbond nie.

Kort saamgevat sien die struktuuranalise van die boek soos volg daar uit:

- I. Die verbond in Moab: Deut. 1 : 1—28 : 69.
 - A. Inleiding: Deut. 1 : 1—5.
 - B. Historiese motivering vir die verbondshernuwing: Deut. 1 : 6—4 : 43.
 - C. Die inhoud van die verbond: Deut. 4 : 44—28 : 68.
 1. Inleiding (4 : 44—49).
 2. Bepalinge (5 : 1—26 : 19).
 3. Bewaring van die verbondstekes (27 : 1—10).
 4. Seëninge en vloeke (27 : 11—28 : 68).
 - D. Slot: Deut. 28 : 69.
- II. Finale vermanings rakende die verbond, die afskeid en dood van Moses: Deut. 29 : 1—34 : 12.
 - A. Die onderhouding en aard van die verbond: Deut. 29 : 1—30 : 20.
 - B. Die afskeid en dood van Moses: Deut. 31 : 1—34 : 12.

Hieruit is dit inderdaad duidelik dat die tweede deel van die boek wel met die verbond, die onderhouding en voortgang daarvan, te doen het. Dit bevat egter nie die inhoud van die verbond nie en is ook nie deel van die verbond as sodanig nie. Die eerste gedeelte

van die boek bevat egter wel die inhoud van die verbond soos ook blyk uit die slotskrif in Deut. 28 : 69. Indien 'n mens dus in die boek op een of ander wyse 'n spesifieke verbondstruktuur soek, behoort dit daar aangetref te word.

Om die struktuur van die gedeelte van die boek duidelik te onderskei, kan dit, effens vereenvoudig, skematies soos volg uiteengesit word:

1. Inleiding (1 : 1—5).
2. Historiese proloog (1 : 6—4 : 43).
3. Verbondsbepalings (4 : 44—28 : 19).
 - a. Die vorige verbond.
 - b. Algemene bepalings.
 - c. Besondere bepalings.
4. Dokumentklousule (27 : 1—10).
5. Vloeke en seëninge (27 : 11—28 : 68).
6. Slot (28 : 69).

Vervolgens moet daar aandag aan die formulering van hierdie verskillende elemente gegee word. In die inleiding word beide die partye wat by die verdrag betrokke is, vermeld. Die naam van die menslike middelaar, die plek en datum van die verbondsluiting word ook daarin aangetref. Daar word sowel kasuïsties as apodikties geformuleerde bepalings in Deuteronomium aangetref. Die dokumentklousule handel slegs oor die teboekstelling van die verbondstek. Daar word sowel vloeke as seëninge aangetref maar daar word veel meer aandag aan die vloeke gespandeer. Beide elemente is egter breedvoerig uitgewerk. Die slot is 'n kort samevatting van die inleiding.

7. Vergelyking van die struktuur van Deuteronomium met die struktuur van die buite-bybelse staatsverdrae

Wat die elemente van die verbondstruktuur in Deut. 1 : 1—28 : 69 betref, is daar nou aansluiting by die Hetitiese verdrae. Dit geld veral t.o.v. die historiese proloog en die seëninge — naas vloeke — wat in Deuteronomium aangetref word. Soos vroeër gesien, is die voorkoms van die twee sake by die Hetitiese verdrae en die ontbreking daarvan by die verdrae uit die eerste millennium die verskil tussen die twee groepe t.o.v. die verdragselemente. Die slot — soos in Deut. 28 : 69 aangetref — kom glad nie in die Hetitiese verdrae voor nie maar wel in twee verdrae uit die eerste millennium. Die enigste verdragselement wat in Deuteronomium ontbreek, is die godelys, iets wat aan die monoteïstiese karakter van die godsdiens van Israel gewyt kan word.

Dieselfde basiese volgorde van die elemente as in die Hetitiese verdrae, word in Deuteronomium aangetref. Die geleerdes wat die struktuur van Deuteronomium slegs aan die van die Hetitiese vasalverdrae verbind,²⁰ gee slegs aan hierdie twee sake — die elemente en hulle volgorde — aandag. Dit is wel so dat hierdie twee sake grootliks met die Hetitiese verdrae ooreenstem, maar die formu-

lering van die elemente vertoon belangrike ooreenkomste met die verdrae uit die eerste millennium. Die mense wat die struktuur van Deuteronomium net aan die verdrae uit die eerste millennium verbind,²¹ gee weer net aandag aan die formulering van die elemente en veral van die vloekformule.

Die ooreenkomste t.o.v. die formulering geld veral die breedvoerige vloeke (en seëninge) en die inleiding en slot, waarin die name van beide partye vermeld word. 'n Verdere ooreenkoms is geleë in die afsonderlike inleiding tot die verbondsbepalings (Deut. 4 : 44—5 : 1a), iets wat ook in die Sefire-verdrae aangetref word. Die bewaringsklousule vertoon ook ooreenkomste met die van die verdrae uit die eerste millennium deurdat daar slegs bepalinge oor die teboekstelling en bewaring van die verbondstekes gegee word en nie ook oor die periodieke voorlesing daarvan soos in die Hetitiese verdra nie.

Daar is wel 'n ooreenkoms met die Hetitiese verdrae in die formulering van die verbondsbepalings in Deuteronomium. Daar word naamlik sowel kasuïstiese as apodiktiese bepalinge aangetref.

Wanneer al hierdie gegewens in ag geneem word, is dit duidelik dat die verbondstruktuur in Deuteronomium nie sonder meer met of die struktuur van die Hetitiese verdrae of die van die latere verdrae verbind kan word nie. Die boek kan dus ook nie op grond van hierdie verbondstruktuur, uitsluitlik in die tyd van of Moses of Josia gedateer word nie.

Op grond van die ooreenkomste met die Hetitiese verdrae, moet die oorsprong van die boek wel in die tyd van Moses geleë wees maar die ooreenkomste met die latere verdrae wys daarheen dat die boek 'n ontwikkelingsproses deurgemaak het. So is dit ook duidelik dat die struktuur van die staatsverdrae van die tweede na die eerste millennium 'n ontwikkelingsproses moes deurgemaak het. Daar het dus 'n reglynige ontwikkeling in die een genre plaasgevind. In die geval van Deuteronomium moes die boek self 'n ontwikkeling deurgemaak het. Met die verloop van tyd is daar sekere dele bygevoeg of miskien herformuleer sodat die boek sy finale vorm eers na 'n periode van ontwikkeling aangeneem het.²² Op grond van die ooreenkomste met die verdrae uit die eerste millennium, kan die finale uitgawe van die boek êrens in die negende tot sewende eeu v.C. geplaas word maar wanneer presies, sal nie uit die gegewens van hierdie ondersoek afgelei kan word nie.

Koster.

(Gelewer by die Teol. Skool, Potchefstroom, 11 Augustus 1977)

1 In hierdie referaat word gepoog om 'n kort uiteensetting te gee van skrywer se proefskrif met dieselfde titel. 'n Volledige bibliografie en volledige verwysings sal daar gevind kan word.

2 Korošec, V., 1931. *Hethitische Staatsverträge*. Ein Beitrag zu ihrer juristischen Wertung. Leipzig, Weicher. (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien 69, p. 12—14 en Mendenhall, G. E., 1962. *Covenant*. (*In The interpreter's dictionary of the Bible* 1, p. 714—723) meen dat die Hetitiese

verdrae 'n vaste struktuur het, maar McCarthy, D. J., 1963. *Treaty and Covenant. A study in form in the ancient Oriental documents and in the Old Testament*. Rome Pontifical Biblical Institute (Analecta Biblica 21), p. 29—39, ontken dit.

Kline, M. G., 1963. *Treaty of the Great King*. Grand Rapids, Eerdmans, p. 28 en Kitchen, K. A., 1966. *Ancient Orient and Old Testament*. London, Tyndale Press, p. 195, 196 meen dat die Hetitiese en Assiriese verdrae duidelik twee groepe vorm met belangrike verskille tussen die twee groepe. McCarthy (1963, p. 109—140) en Thompson, J. A., 1964. *The ancient Near Eastern treaties and the Old Testament*. London, Tyndale Press meen egter dat so 'n onderskeid nie bestaan nie. Mendenhall (1962) meen dat die dekalog 'n verbondstruktuur vertoon wat ooreenstem met die struktuur van die Hetitiese vasalverdrae, maar McCarthy (1963, 152—167) ontken dit.

- 3 Talle skrywers verbind die boek inderdaad met die verbond, waaronder Kline (1963), McCarthy (1963), Thompson (1964), Kitchen (1966), Von Rad, G., 1968. *Das fünfte Buch Mose. Deuteronomium; 2 Auflage*. Göttingen, Vandenhoeck S. Ruprecht. (Das Alte Testament Deutsch 8), Lohfink, N., 1963. *Die Bundeskunde des Königs Josias. Biblica 44 : 261—288, 461—498*; Von Rongon, G., 1966. *Zijn vast verbond*. Goes, Oosterbaan & Le Cointre N.V., Hillers, D. R., 1969. *Covenant: The history of a Biblical idea*. Baltimore, John Hopkins Press en Weinfeld, M., 1972. *Deuteronomy and the deuteronomic school*. Oxford, Clarendon Press.
- 4 McCarthy (1963: 12) gee 'n lys waarin hy die verskillende verdrae naastenvolgende dateer.
- 5 Vir die verskillende teorieë oor die outeur, oorsprong en datering van Deuteronomium, vgl. Thompson, J. A., 1974. *Deuteronomy*. London, Interscience Press. (Tyndale Old Testament Commentaries), p. 47068
- 6 Dit is nie voldoende om maar net op die elemente as sodanig en hulle volgorde te let nie. Dan word die vorm losgemaak van die inhoud. Vgl. McCarthy (1963: 10).
- 7 Korošec (1931).
- 8 McCarthy (1963: 109—140).
- 9 McCarthy (1963: 42—26).
- 10 Daar is benewens die vasalverdrae ook 'n aantal pariteitsverdrae maar dié is nie van soveel belang hier nie omdat die ooreenkomste met die Ou Testament in die vasalverdrae geleë is waar daar met twee ongelyke partye te dien is.
- 11 Dit is eers in 1970 gepubliseer. Vgl. Kempinski, A. en Kosak, S., 1970. *Der Išmeriga-Vertrag. Die Welt des Orients, 5: 191—217*.
- 12 Die verdrag was gesluit met 'n Hetitiese prins wat uit die koninklike familie kom. Dit was 'n besondere groep verdrae met moontlike afwykings. Vgl. Korošec (1931: 8) en Von Schuler, E. 1964. *Staatsverträge und Dokumente hethitischen Rechts. (In Walser, G. Hrsg. Neuere Hethitologieforschung. Wiesbaden, Harrosowitz, p. 34—53. (Historia Eizelschriften 7.)*
- 13 Noth, M., 1961. *Der historische Hintergrund der Inschriften von Sefire. Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins, 77: 123, 124* en moontlik McCarthy (1963: 63, 64).
- 14 McCarthy (1963: 80).
- 15 Dit geld vir alle normale vasalverdrae na die Hūqqana-verdrag.

- 16 Ter inleiding tot die bespreking van die struktuur van Deuteronomium is daar in die proefskrif 'n aantal inleidende opmerkings gemaak oor die studie van die verband in die Ou Testament en die studie van Deuteronomium. Vgl. hiervoor McCarthy, D. J., 1972. Old Testament covenant. A survey of current opinions. Richard, Virginia, John Knox Press; Weinfeld, M., 1967. Deuteronomy — the present state of inquiry. *Journal of Biblical Literature*, 86: 249—262 en Loersch, Sigrid, 1967. Das Deuteronomium und seine Deutungen. Stuttgart, Verlag Katholisches Bibelwerk. (Stuttgarten Bibelstudien 22).
- 17 In die proefskrif word daar ses verskillende struktuurskemas onderskei by diegene wat nie 'n spesifieke verbondstruktuur in die boek sien nie en agt by die wat dit wel daarin onderskei.
- 18 Dit moet duidelik gestel word teenoor McCarthy (1963: 109) wat meen dat daar 'n groot mate van eenstemmigheid oor die struktuur van die boek is.
- 19 Vgl. Van Rooy, H. F., 1977. 'n Vergelyking van die struktuur van die buite-Bybelse staatsverdrae — met besondere aandag aan die Sefireverdrae — met die struktuur van Deuteronomium. Ongepubliceerde D.Litt.-proefskrif, PU vir CHO, p. 241—243.
- 20 Vgl. Kline, M. G., 1972. The structure of Biblical authority. Grand Rapids, Eerdmans, p. 132 en Kitchen (1966: 90—102).
- 21 Vgl. Weinfeld (1972: 59—138).
- 22 Dat sodanige aanvullings en herformulerings nie vreemd is aan die Ou Testament nie, blyk uit die verskillende motiverings vir die vierde gebod in Ex. 20 en Deut. 5. In Ex. 20 : 11 word die Sabbatdag gemotiveer vanuit die skeppingspatroon. Deut. 5 : 15 is die motivering die slawerny in Egipte. Die dekalooë dui homself in albei gevalle — volgens die aanduiding van die spreker (Ex. 20 : 1, Deut. 5 : 5) — aan as direkte woorde van God. Daaruit is dit duidelik dat of die een of die ander of albei 'n latere toevoeging tot die oorspronklike vierde gebod was. Tog word albei in die mond van God geplaas. Dieselfde kon dus in die geval van Deuteronomium gebeur het.